

A Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás egyes polgári jogi kérdései

A következőkben a Hamisítás Elleni Kereskedelmi Megállapodás (*Anti-Counterfeiting Trade Agreement*, rövidítve: ACTA) elsősorban szerzői jogi szempontból általam leglényegesebbnek ítélt rendelkezéseivel foglalkozom, ehelyütt nem érintve a vám-, és büntetőjogi szabályanyagot. A megállapodást máig heves médiaérdeklődés övezi, részben ennek, részben pedig a civil- és más szervezetek által rendezett tüntetéseknek is köszönhetően számos mítosz, tévkepzet és kritikai ellenérv hangzott és hangzik el. Jelen írásomban ezeket nem, mindössze az általuk érintett egyes jogi kérdéseket vizsgálom, megjegyezve, hogy az Európai Bizottság röpiratban igyekezett eloszlatni az aktával kapcsolatban felmerült képzeteket.¹ Az ACTA az Európai Közösség jogalkotási kereteihez képest nagyobb volumenű dokumentum, amely a szerzői jogok megsértése esetén alkalmazandó polgári jogi és büntetőjogi eszközrendszer kívánja egységesíteni.

A megállapodást 2011. október 1-én nyolc ország képviselői írták alá (Ausztrália, Kanada, Japán, Koreai Köztársaság, Marokkó, Új-Zéland, Szingapúr és az USA). 2012. január 26-án Magyarország és másik huszonegy európai uniós tagállam csatlakozott a megállapodáshoz.² A hatályba lépés azonban az Európai Parlament döntésétől függ. Mindeközben 2012 februárjában a Bizottság több tagja is támogatta *Karel De Gucht*, az Unió kereskedelmi biztosának javaslatát,³ amely arra irányult, hogy az Európai Unió Bírósága vizsgálja meg, a megállapodás összhangban van-e az uniós alapelvekkel és egyes megállapodásai nem sérthetik-e az állampolgárok alapjait. Ezzel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a megállapodás adatkezeléssel foglalkozó 4. cikke és az online jogsértések elleni fellépésre vonatkozó 27. cikkének 4. pontja kifejezetten rögzítik, hogy a jogérvényesítési eljárások nem sérthetik a szólásszabadsághoz, a méltányos eljáráshoz, a magánszféra védelméhez és az adatvédelemhez fűződő jogokat. A megállapodás 1-2. cikke továbbá meghatározzák, hogy rendelkezései nem érintik a felek között fennálló egyéb megállapodásokat, külön nevesítve a TRIPS egyezményt és annak a 7. és 8. cikkében lefektetett célokat illetve az alapelvek alkalmazhatóságát. (Nyilván ilyennek tekintendő a TRIPS jogérvényesítéssel kapcsolatos 41. cikkének 2. pontja, amely a tisztességes és méltányos eljárás követelményét fogalmazza meg). A Parlament döntése után következnek a tagállami ratifikációk és csak ezek után beszélhetünk az ACTA hatályba lépéséről. A következőkben vizsgáljuk meg pár konkrét rendelkezést.

A kritikus hangok által többször felhozott érv, hogy bár a megállapodás, nevében a hamisítás elleni fellépés előmozdítására hivatott, olyan esetköröket is magában

foglal (a köznyelvben csak "fájlcsere"-ként aposztrófált fogalmat szokták felhozni példaként), amely tulajdonképpen nem hamisítás. Általában véve a "hamisítás" elnevezés annyiban mindenképpen megtévesztő, hogy maga a megállapodás is csak a védjegyhamisítással kapcsolatban használja, és definitív szinten is csak ebben a körben jelenik meg a szó a megállapodás 5. cikk d) pontjában. Ehhez képest kiterjesztő értelmezéssel, egyéb fogalommagyarázattal nem él a dokumentum. Specifikusan a "fájlcsere" viszonylatában a kalóztermék 5. cikk k) pontjában megjelenő meghatározása adhat okot bizonytalanságra. Egyetértek *Mezei Péterrel*, aki szerint komoly retorikai hiba, hogy a megállapodás a kalózkodás és kalóz áru kifejezéseket használja, ráadásul úgy, hogy ezeket sehol sem definiálja.⁴ A hamisított védjeggyel ellátott áruk fogalma megjelenik a már említett 5. cikk d) pontban és ezt konzekvensen végigviszi az ACTA, a kalózárú azonban a szövegezés szerint ebbe a körbe nem tartoznak bele. A "szerzői jogot sértő kalóztermék" 5. cikk k) pontjában megjelenő megfogalmazása két dolgot jelenthet. Egyrészt azt, hogy a kalózárú ekvivalensek ezzel a fogalommal, vagy a *contrario*: vannak szerzői jogot sértő és szerzői jogot nem sértő kalóztermékek. Utóbbi kevésbé valószínű, mivel oximoron lenne. A definícióhoz visszatérve olyan másolatok minősülnek szerzői jogot sértő kalóztermékeknek, amelyek az előállítás országában engedély nélkül készültek, és amelyeket közvetlenül vagy közvetve olyan termékből állítottak elő, amelyek sokszorosítása az alkalmazó ország joga szerint jogsértésnek minősül. Ennek szövegszerű értelmezése – ahogy azt *Mezei Péter* is megjegyzi⁵ – arra enged következtetni, hogy a megállapodás tárgyi hatálya nem terjed ki a magáncélú többszörözés útján előállított műpéldányokra, akkor sem, ha ezeket több példál hívásra hozzáférhető teszik. Azaz a hívásra hozzáférhető tévő személy gépén tárolt másolat nem lesz kalóztermék, míg a hívó (szintén többszöröző) gépén létrejövő másolat az lesz, jóllehet a forrás megállapítása a gyakorlatban sokszor igencsak nehézkes (főként az lenne valamely intézkedés foganatosítása során). Emellett az elvi különbségtétel persze indokolható, hiszen a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel megállapítása, mindössze a tényleges cselekménytől (a dinamikus elemtől) még vagy már független, forrásként szolgáló műpéldányból (statikus elemből) következettve nem vagy csak kivételesen lehetséges. Márpedig ebben az esetkörben a jogellenességet épp a dinamikus elem alapozza meg.

Az ACTA a rosszhiszeműség és a gondatlanság kifejezéseket *expressis verbis* mellőzi, felelősségi sémát nem határoz meg. Azonban a kártérítésről szóló 9. cikk 1. pontjában megjelenik a rosszhiszeműség fogalma. Ez azonban *de minimis* szabály. Egyrészt nem mond ellent sem annak, hogy általános (például: *felróhatóságon*, *Verschuldung*-on, *duty of care*-en alapuló) felelősségi

¹ Lásd: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/january/tradoc_148964.pdf (2012.03.27)

² Az ACTA végleges magyar szövege elérhető: http://www.sztnh.gov.hu/hirek/kapcsolodo/ACTA_HU.pdf (2012.03.27)

³ A nyilatkozat teljes szövege itt található: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=778> (2012.03.27)

⁴ Bővebben lásd: <http://copyrightinthexicentury.blogspot.com/2012/02/az-en-velemenym-az-acta-rol-2-resz.html>

⁵ Uo.

rendszer követse az adott állam, másrészt nem zárja ki az objektív felelősség alkalmazhatóságát sem. Azonban egy objektív felelősségi alakzat normatív intézményesítése túlmutatott volna a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv⁶ 13. szakasz 1. pontjának rendelkezésein és maga után vonná azok módosítását. Megjegyzendő, hogy az irányelv a jelenlegi rendszer szerint is lehetővé teszi mind az objektív felelősség (például Franciaország), mind pedig a *culpán* alapuló felelősségi rendszerek létét (ilyen például a német és a brit szabályozás.) Lényeges különbséget ez azonban nem jelent, mert a *culpára* alapozva is megemlíthetik a bíróságok a gondossági mércét harmadik személyek által elkövetett jogsértések esetén, míg az is megfigyelhető, hogy egyéni felhasználók felelősségének megalapozásakor enyhébb zsinórmértéket alkalmaznak.

A következőkben azt tekintem át, milyen főbb rendelkezéseket találhatunk a megállapodásban a szerzői jogsértések esetén alkalmazandó kártérítésre. A dokumentum 9. cikk 1. pontja rögzít egy, a károk megtérítésére vonatkozó általánosnak mondható szabályt, eszerint a kártérítés összegének meghatározása során figyelembe vehető (tehát lehetőség és nem kötelezettség) az elmaradt haszon, a jogsértéssel érintett dolog vagy szolgáltatás piaci értéke és kiskereskedelmi ára. Az államoknak továbbá a 9. cikk 3. pontja értelmében a következő jogintézményekből legalább egyet biztosítaniuk kell (ez azonban nem lehetőség, hanem kötelezettség):

- a) *Előre meghatározott összegű kártérítés (pre-established damages)*. Értve ez alatt egyfajta törvényen alapuló, előre meghatározott keretek között mozgó kártérítési összeget, amelyet pontosan a bíróság határoz meg. (Ez a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás alternatívájaként követhető.)
- b) A sérelmet szenvedett fél érdekeit megfelelően kompenzáló, kártérítés mértékére vonatkozó *vélelem*. (Szintén a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás alternatívájaként követelhető.)
- c) *Kiegészítő kártérítés (additional damages)*, amely tulajdonképpen egy punitív kártérítési rendelkezésként értelmezhető.⁷

Nem meglepő módon, az ACTÁ-val kapcsolatos általános kritikák mellett, a kártérítést meghatározó rész is a viták keresztjébe került, ugyanis a *pre-established damages* nagyban hasonlít az USA-ból már ismert *statutory damages-re*,⁸ amelynek bevezetése a legtöbb jogrendszer polgári joga számára idegenül hatna. A fent ismertett vélelem is eléggé megfoghatatlan egyelőre, nem hiába próbálja némileg konkretizálni maga a megállapodás (egyébként mindezt lábjegyzetben teszi). Mit lehet az ACTA szerint a vélelem meghatározásánál figyelembe venni a kár mértékével kapcsolatban?

- 1) A harmadik személy tulajdonában lévő, jogsértő *javak mennyiségét* (angol eredeti: *goods*, de esetünkben ez alatt leginkább a műpéldányokat kell érteni) *szorozva* azon javak utáni egységnyi *nyereséggel*, amit a jogosult az értékesítés során elérhetett volna, avagy
- 2) az elfogadható és indokolt mértékű jogdíjat, vagy

- 3) egy meghatározott összeget, amely legalább azon jogdíjakat és egyéb díjgényeket foglalja magában, amelyben a jogosult részesült volna akkor, ha a jogsértő jogszerű felhasználást folytat.

A vélelem meghatározásánál ezeket a szempontokat "lehet" és nem "kell" figyelembe venni. (Az első szövegváltozatokban a "may" helyett még a "shall" ige szerepelt.) Előbbi esetben egy objektívebb (az adott piacon hasonló művek esetében szokásos) jogdíjról lehet szó, míg utóbbi esetben a jogdíj inkább az adott jogosult által rendszerint kikötött jogdíjakhoz igazodik.

Továbbá rögzíti a jogsértéssel elért haszon megtérítésének lehetőségét, ez a jogalap nélküli gazdagodásnak felelhetne meg, jóllehet maga az ACTA nem szűkíti erre a megtérítést (az *unjust enrichment* fogalmát ugyanis nem használja). (Esetleg felmerülhetne még az elért vagyoni előnyben való részesítés lehetősége, maga a dokumentum azonban nem részletes megtérítésről rendelkezik).

Vitatható a megállapodás azon elképzelése, amely lehetőséget ad a részes államoknak olyan (bár nem előírás, de véleményem szerint szükségképpen megdönthető) vélelem bevezetésére, amely szerint a bekövetkezett kár megfelel a jogsértést útján elért haszonnak. Ez a szakasz azért is különösen érdekes, mert tegyük fel, egy állam a hasznok megtérítésére a jogalap nélküli gazdagodás szabályait rendeli alkalmazni, majd bevezeti a fenti vélelmet is. Ezesetben a gazdagodás mértéke vélelmezett, a kár mértéke lesz (amely pontos meghatározásának oldását maga az ACTA teszi lehetővé). Így létrejönne a jogalap nélküli gazdagodás és a kártérítés egyfajta hibridje. Ugyanis a jogalap nélküli gazdagodás és kártérítés elhatárolása során fő szempont, hogy míg a jogalap nélküli gazdagodás objektív alapú kötelezettséget keletkeztet a visszatérítésre, addig a kártérítési felelősség szubjektív alapú és megtérítésre kötelez. További lényeges különbség, hogy a jogalap nélküli gazdagodás esetén az elért vagyoni előnynek szimultán meg kell jelennie a jogviszony másik oldalán (azaz a gazdagodásnak más rovására kell történnie). Az így nem polarizált gazdagodás megtérítése nem lenne követelhető. Azonban a megállapodás egyrészt nem használja a jogalap nélküli gazdagodás kifejezést, másrészt azzal, hogy a haszon összegét a károk összegével teszi vélelmezetten egyenlővé, így egy esetleges jogalap nélküli gazdagodás esetén is bizonyítottan kellene tekinteni a másik oldalon bekövetkezett negatív vagyoni változást.

Miért lehet a károsultra nézve az ACTA rendelkezése kedvezőbb a kártérítési követeléshez képest? Azért, mert a jogalap nélküli gazdagodás megtérítése objektív alapú kötelezettség, tehát a károsult úgy követelhetné kárának megtérítését, hogy a károsító nem menthetné ki magát. A vélelem tehát tulajdonképpen az objektív felelősség felé tolná el a kártérítési kötelezettséget, megadva ugyan a kimentési lehetőséget, de nem exculpációs alapon, hanem a haszon tényleges mértékére vezetett bizonyítással.

További problémát jelenthet, hogy a 9. cikk 1. pontjában meghatározott kártérítés és a 9. cikk 2. pontjában meghatározott megtérítés kumulálhatóságát maga a megállapodás nem zárja ki. Így, ha valamely állam mindkettőt bevezeti (és a kumulációt maga nem zárja ki), akkor a 9. cikk 1. pontja alapján meghatározott károkszég mint kár és mint visszatérítendő haszon is követelhető lesz. Ennek gátlójul elvileg a károkszerezés tilalma

⁶ OJ L 157/45. 2004.4.30

⁷ Vö.: 17. U.S.C. 504. § d) bekezdésével

⁸ A 17. U.S.C. 504. § (c) bekezdése 750-30.000 \$-ig terjedő törvényen alapuló kártérítés megítélését teszi lehetővé.

szolgálhatna.⁹ A két igény kumulálhatóságával összefüggésben, az európai jogtudósok ACTA-val kapcsolatban megjelent véleményében, a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről rendelkező 2004/48/EK irányelv 13. cikkére történő utalást találhatunk, amelynek (2) bekezdése nem határozza meg az igények együttes érvényesíthetőségét.¹⁰ A vélemény szerint mindezen rendelkezések várható következménye a megítélhető kártérítési összegek növekedése lehet.

Az európai jogtudósok további kritikai észrevételeket tesznek a megállapodás egyes kártérítési rendelkezéseivel kapcsolatban. A megállapodás kártérítés mértékének kiszámítására vonatkozó (fentebb ismertetett) 9. cikk 1. pontja szerintük nincs összhangban a 2004/48/EK irányelv 13.1. pontjával (hiszen az a tényleges kár megtérítését írja elő). A módosítás persze lehetséges lenne, azonban véleményük szerint nem javasolt, mivel az nem a megfelelő módja a kár meghatározásának és nem is fejezi ki a ténylegesen elszenvedett vagyoni érdeksérelmet. Továbbá a kár összegének ilyen módon történő meghatározása (ahogy azt fentebb jeleztem) alternatív viszonyban áll a 9. cikk 3. pontjában található előre meghatározott összegű kártérítéssel, avagy a kár mértékére vonatkozó vélelemmel (amennyiben az adott állam valamelyiket bevezeti).¹¹

Kérdéses, hogy többek között az ACTA rendelkezései mennyiben igénylik, ha egyáltalán igénylik például a vonatkozó magyar szabályok módosítását. (Például a kárral kapcsolatos vélelmeknek mennyire feleltethető meg a magyar jogban is ismert, a Ptk. 359. §-ában meghatározott *általános kártérítés* intézménye?¹² A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület honlapján megjelentek szerint a hatályos szabályok módosítása, új jogintézmények bevezetése sem uniós, sem hazai szinten nem szükséges, sőt a megállapodás az eljáró hatóságok gyakorlatát és a fellépés szigorúságát sem befolyásolja érdemben.¹³ A megállapítás első fordulata igaznak fogadható el, a második fordulat azonban uniós szinten vitára érdemes. Továbbá azt sem szabad elfelejteni, hogy az ACTA a későbbiekben hatással lehet a jogpolitikára is, egységes elméleti referenciapontként szolgálva későbbi, az ACTA jelenlegi szövegén túlmutató elképzeléseknek (például egy egységes "fokozatos válasz" rendszer kialakításának).

Kőhidi Ákos
tudományos segédmunkatárs

⁹ Vitatható azonban, hogy a haszon feltétlen összefüggése a károkozással, hiszen jogellenes magatartásból úgy is keletkezhet vagyoni előny, hogy kimutatható kár nem keletkezik.

¹⁰ Opinion of European Academics on Anti-Counterfeiting Trade Agreement. 2. Forrás: http://www.jri.uni-hannover.de/tl_files/pdf/ACTA_opinion_110211_DH2.pdf (2012.04.06.)

¹¹ További bizonytalanságot okozhat, hogy a 9. cikk 1. pontja és a 9. cikk 3. b) pontja a 9. cikk 4. pontja értelmében alternatív viszonyba kerül. Így bár a 9. cikk 3. b) pontjához kapcsolt lábjegyzet viszonylag rugalmas keretek meghatározásával írja elő a vélelmet, egy ilyen vélelemmel sem lehetne a 9. cikk 1. pontja alól szabadulni képes szabályt alkotni, hiszen a jogosult felhívja a számára (adott esetben kedvezőbb) 9. cikk 1. pontját.

¹² Ugyanis a 9. cikk 3. bekezdése szerinti, legalább egyik jogi konstrukciót alkalmazni kell. A meglévő kártérítési intézmények közül legfeljebb a 9. cikk 3. b) meglétéről beszélhetünk, ha elfogadjuk, hogy az általános kár (valóban általános) körülírása ilyen (az ACTA szerint egyébként specifikált) vélelemnek megfeleltethető.

¹³ Lásd még: <http://www.hamisitasellen.hu/hu/hirek/2012/sajtokozlemenye-az-acta-val-kapcsolatos-felreertesekrol> (2012.03.27)